

Bijlage I: overzicht voortgang uitvoering Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland

De programmamanagers houden op de eilanden een monitor bij van de projecten op het betreffende eiland en de voortgang van de projecten in het kader van het Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030 (NMBP) en onderliggende uitvoeringsplannen. Het biedt daarmee een instrument voor de stuurgroep op ieder eiland om de voortgang van het NMBP en de uitvoeringsplannen te monitoren en aan te sturen. De programmamanagers worden hierbij ondersteund door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), die aanvullend een overkoepelende monitor bijhoudt voor Caribisch Nederland. Het overzicht van de lopende en afgeronde acties en projecten is gebaseerd op deze monitors. Met uitzondering van de overkoepelende projecten voor Caribisch Nederland bevatten de eilandelijke monitors alleen de projecten en acties die vastgesteld en in gang gezet zijn door de afzonderlijke stuurgroepen per eiland. De stuurgroep is verantwoordelijk voor ieder project op de eilanden in het kader van het NMBP.

Caribisch Nederland (overkoepelende projecten)

Actie/project	Uitvoerende organisatie	Planning
(Zee)waterkwaliteit monitoring strategie ontwikkeld.	Rijkswaterstaat	Afgerond.
Kennisagenda voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba ontwikkeld. De kennisagenda brengt in beeld welke kennis nodig is om het NMBP uit te voeren of de uitvoering van het NMBP te monitoren, wat er al gebeurt en waar de kennisgaten nog zitten. De kennisagenda's zijn te vinden op de website van de DCBD (link: https://www.dcbd.nl/document/kennisagendas-nepp).	Uitvoering door LNV in samenwerking met IenW, BZK, natuurorganisaties en openbare lichamen.	Afgerond.
Versterking van intereilandelijke communicatie over het NMBP en specifiek voor natuur.	Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA)	2023-2027
Onderzoek uitgevoerd naar de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) in Caribisch Nederland. De rapporten zijn te vinden op de website van de Tweede Kamer (link: Rapportage ILT inzake VTH stelsel (milieu, bouwen, natuur) Caribisch Nederland Tweede Kamer der Staten-Generaal)	Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT)	Afgerond.
Het Inrichtingen en activiteitenbesluit BES (IAB BES) is aangeboden aan de tweede kamer. Het IAB BES bevat regels ter bescherming van het milieu waaronder regels voor bedrijven met activiteiten in de kustzone van de eilanden, regels ter waarborging van de kwaliteit van de uitvoering van VTH taken en de verplichting tot het uitvoeren van een milieueffectrapportage.	IenW	Inwerkingtreding 1 januari 2024
Ontwikkeling van een fonds voor ontwikkeling van landbouw en visserij	RVO in samenwerking met Stichting Qredits en de openbare lichamen	In de tweede helft van 2023 wordt besloten over de inrichting van het fonds. Begin 2024 zal het fonds in uitvoering zijn.

Een beoordeling heeft plaatsgevonden van het beheer van het Sababank Nationaal Park. Op basis van de uitkomsten van deze beoordeling zal er meer aandacht zijn voor onderzoek en monitoring. Het beoordelingsrapport is te vinden op de website van de DCBD (link: : The Saba Bank Management Structure Evaluation and Recommendations Dutch Caribbean Biodiversity Database (dcbd.nl)).	Adviesbureau Ernst and Young Dutch Caribbean	De beoordeling is afgerond. In de tweede helft van 2023 zal besproken worden hoe uitvoering gegeven zal worden aan de aanbevelingen
Het proces voor de besluitvorming over wetgeving voor de instelling van en de bepalingen binnen het Yarari-reservaat is gestart.	LNV	Het doel is dat de wetgeving voor 2025 in werking zal treden.
Op Bonaire is een pilotproject voor de versterking van groen onderwijs gestart. De laatste fase van deze pilot betreft aanbevelingen voor een uitrol naar Saba en Sint Eustatius.	Aeres Hogeschool	2023-2024
Het ruimtelijk ontwikkelingsprogramma voor Caribisch Nederland is in ontwikkeling, met daarin voorstellen voor bufferzones en bescherming van Rijksbelangen.	BZK/VRO	Het doel is het programma voor 2025 vast te stellen.

Bonaire

Actie/project	Uitvoerende partij	Planning
Programma Natuurherstel		
En koraalherstelplan is vastgesteld waarvan fase 1 in uitvoering is. Het project is gericht op het uitbreiden het versterken van de capaciteit van de organisaties betrokken bij koraalherstel en het opschalen en verbreden van koraalherstel-gerelateerde activiteiten en technieken.	Reef Renewal Foundation Bonaire	Fase 1: 2023-2025 Fase 2: 2025-2027
Een mangroveherstelplan is ontwikkeld. Op basis van dit plan worden de waterwegen in het gebied Lac Baai hersteld.	Stichting Internos in samenwerking met de Mangrove Maniacs	2022-2025
voor het verwijderen van loslopende grazers zijn er integrale gebiedsgerichte plannen in ontwikkeling of in uitvoering: <ul style="list-style-type: none"> - RVO heeft prioritaire acties in beeld gebracht voor verschillende gebieden op Bonaire gericht op het verwijderen van loslopende grazers, herbebossing en revegetatie en sociaaleconomische ontwikkeling; - op basis van het rapport van de RVO wordt een uitvoeringsplan voor Zuid-Bonaire (inclusief Lac Baai), het midden-terrassenlandschap en het stedelijk gebied opgesteld. Voor Zuid-Bonaire zal dit herstel van de inheemse Sabalpalm via ontwikkeling van de 'Sabalpalm Sanctuary' omvatten; - een projectplan vastgesteld en in uitvoering voor het ecologisch herstel van het Washington 	OLB in samenwerking met lokale natuurorganisaties.	2023-2025

Slagbaai Park. Er zijn lokale jagers getraind voor het verwijderen van geiten.		
Concept-beheerplannen voor de Ramsar-gebieden zijn ontwikkeld. Deze beheerplannen moeten nog worden vastgesteld door het bestuurscollege.	OLB in samenwerking met Stichting Nationale Parken Bonaire (Stinapa)	Het doel is dat de beheerplannen worden vastgesteld in 2024.
Een beoordeling heeft plaatsgevonden van het natuurbeheer op Bonaire door een extern adviesbureau. De beoordeling heeft betrekking op de financiële, juridische en organisatorische aspecten van het natuurbeheer. Het rapport is te vinden op de website van de DCBD (link: Evaluatierapport natuurbeheer Bonaire Dutch Caribbean Biodiversity Database (dcbd.nl)).	Adviesbureau Ernst and Young Dutch Caribbean	De boerdeling is afgerond. In de tweede helft van 2023 zal besproken worden hoe uitvoering gegeven zal worden aan de aanbevelingen
Programma Water		
Een plan is opgesteld voor de uitbreiding van de rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI).	Water- en Energiebedrijf Bonaire N.V. (WEB)	2023-2025
Voor de uitbreiding van de riolering worden er 40 vacuümputten aangelegd, waarna bestaande percelen aangesloten kunnen worden op het rioleringsysteem.	WEB	2023-2024
Ontwikkeling van demoprojecten om de technische, ecologische en economische haalbaarheid te verkennen van decentrale afvalwaterzuivering.	OLB	2021-2023
Vervangen en opwaarderen van UV-installatie om gezuiverd water (effluent) met voldoende hygiënische kwaliteit te leveren aan hotels en resorts langs de kust voor de irrigatie van de tuinen.	WEB	2022-2024
Ontwikkeling van een pompstation voor jachtafvalwater bij Harbour Village Jachthaven.	WEB	2022-2023
Een afvalwatervisie is ontwikkeld, deze moet nog worden vastgesteld door het bestuurscollege.	OLB	Visie is ontwikkeld en wordt opgeleverd in juni 2023.
Aansluitend aan de afvalwatervisie worden afvalwaterplannen opgesteld.	OLB	2023-2024
Voor waterretentie is onderzoek gestart naar de opties voor het verbeteren van het vasthouden van water voor landbouw en het voorkomen van grootschalige afstroming.	Wageningen University and Research (WUR)	2023-2025
(Regen)waterbeheerplannen zijn in ontwikkeling.	OLB met ondersteuning van waterschap Rijn en IJssel	2022-2025
Programma Afvalbeheer		
Het programma "Afvalbeheer op Maat" is het kader van het OLB voor 21 afvalprojecten op Bonaire. Dit programma is in 2016 vastgesteld en wordt momenteel herijkt, ondermeer in verband met de doelen van het NMBP. Bij deze herijking zijn nieuwe projecten vastgesteld voor het programma. Het gaat om het verminderen van storten van afval en het treffen van beheersmaatregelen bij stortplaats	OLB	2023-2025

Lagun met het oog op het voorkomen van verontreiniging van het mariene milieu.		
Het OLB heeft vanaf 2019 in samenwerking met het bedrijfsleven een bewustwordingscampagne uitgevoerd ter voorbereiding van een verbod op het verstrekken van "Single use Plastics". Dit verbod is in 2021 in werking getreden.	OLB	Afgerond.
VTH		
Het bestuurscollege heeft het Toezicht en handhavingsprogramma 2022-2023 vastgesteld. In dit programma zijn een aantal prioritaire projecten vastgesteld: <ul style="list-style-type: none"> - beëindigen zwerfvuil en illegale stortplaatsen; - Project duurzame kustbebouwing met als doel het beëindigen van illegale situaties aan de kust; - Project voorkomen van illegale diabaas afgravingen. 	OLB	2022-2023
Landbouw, veeteelt en visserij (LVV) en veterinaire		
In het kader van de reorganisatie van de dienst LVV van het OLB is er een visserijbeleidsmedewerker aangesteld en zal er in 2023 een visserij datamonitoring medewerker worden aangesteld.	OLB	2023-2024
Een groentekassenproject is in uitvoering, waarbij de nadruk ligt op het plaatsen van groentekassen bij scholen en wijkcentra. Er wordt een centrale kas bij de dienst LVV geplaatst ten behoeve van training in het kader van de rol van de LVV als agrarisch kenniscentrum.	OLB	2023-2024
Een visserijbeheerplan is ontwikkeld en vastgesteld.	OLB	Afgerond.
Het slachthuis op Bonaire wordt gerenoveerd, via een tijdelijke slachtfaciliteit kan er tijdens de renovatie nog steeds geslacht worden.	OLB	Het doel is dat de renovatie voltooid is in 2024.
Ter verbetering van de capaciteit zullen er trainingen plaatsvinden voor het LVV-personeel en de veterinaire afdeling.	OLB	2023-2024

Sint Eustatius

Project/actie	Uitvoerende organisatie	Planning
Programma Landherstel		
Een koraalherstelplan is vastgesteld waarvan fase 1 in uitvoering is. Het project is gericht op het herstellen van populaties van belangrijke plantenetende soorten op het rif om het koraal te herstellen en natuurlijk herstel van koraal mogelijk te maken.	St. Eustatius National Parks Foundation (STENAPA)	Fase 1: 2023-2024 Fase 2: 2025-2030
Een plan is vastgesteld voor de bestrijding van invasieve soorten en herstel van het droog tropisch bos. Het betreft het volledig verwijderen van (verwilderd) vee en andere invasieve soorten uit specifieke omheinde gebieden, om met	STENAPA	Fase 1: 2023-2024 Fase 2: 2025-2030

betrokkenheid van de bevolking de bewustwording te vergroten over het belang van een veerkrachtige natuur voor het eiland.		
<p>Integrale gebiedsgerichte plannen zijn in ontwikkeling of in uitvoering:</p> <ul style="list-style-type: none"> - RVO heeft prioritaire acties in beeld gebracht voor verschillende gebieden op Sint Eustatius gericht op het verwijderen van loslopende grazers, herbebossing en revegetatie en sociaaleconomische ontwikkeling. Op basis van het rapport van de RVO zijn er plannen in ontwikkeling voor verwijdering van loslopende grazers; - lokale jagers zijn getraind die geiten op het eiland verwijderen. Door het vertrek van de projectleider begin 2023 is er vertraging in het ontwikkelen en uitvoeren van dit project. Op dit moment opnieuw werving plaats. 	Openbaar lichaam Sint Eustatius (OLE)	2022-2026
Programma Water		
Een afvalwatervisie is in ontwikkeling.	OLE	2023-2024
Waterretentiezones zijn geïdentificeerd.	OLE	Afgerond.
Programma Afvalbeheer		
In 2022 is een Intentieverklaring getekend tussen het ministerie van IenW, het OLE en het openbaar lichaam Saba (OLS) inzake samenwerking op het gebied van afvalbeheer. Uitgangspunt is het verminderen van schadelijke stoffen naar het milieu.	IenW, OLE, OLS	Afgerond.
LVV en veterinaire		
De renovatie van het slachthuis loopt vertraging op door afwezigheid van een projectleider voedselveiligheid en veterinaire aangelegenheden. Het is tot op heden niet mogelijk gebleken deze functie lokaal, regionaal of internationaal in te vullen.	OLE	Het doel is dat het slachthuis geroveerd is voor 2025.
Een reorganisatieplan voor de dienst LVV is in ontwikkeling met medewerking van RVO.	RVO	2023

Saba

Project/actie	Uitvoerende organisatie	Planning
Programma Landherstel		
Een herbebossingsproject is gestart, met als doel het herstel en uitbreiding van bos te versnellen om erosie te verminderen in samenhang met de verwijdering van loslopende geiten en om via fruitbomen lokale voedselproductie te versterken.	OLS	2022-2025
Een projectplan is ontwikkeld en in uitvoering voor de bestrijding van loslopende geiten. Een premiefase is ingesteld voor lokale jagers om geiten te verwijderen.	OLS	2022-2024

Een koraalherstelplan is in ontwikkeling.	OLS	2023
Programma Water		
Een afvalwatervisie is in ontwikkeling.	OLE	2023-2024
Programma Afvalbeheer		
In 2022 is een Intentieverklaring getekend tussen het ministerie van IenW, het OLS en het OLE inzake samenwerking op het gebied van afvalbeheer. Uitgangspunt is het verminderen van schadelijke stoffen naar het milieu.	IenW, OLS, OLE	Afgerond.
LVV en veterinaire		
Uitbreiding vindt plaats van de hydroponics boerderij voor productie van lokaal vers voedsel.	OLS	Het doel is dat de uitbreiding van de hydroponics boerderij afgerond is voor 2025.
Slachtfaciliteiten zijn ontwikkeld.	OLS	Afgerond.
Een pilot project gericht op het versterken van tuinieren (backyard farming) en veehouderij is in uitvoering. Deze pilots lopen tot eind juli 2023.	OLS	2023